

Szellemi tevékenységből származó egyéni, eredeti, tudományos, művészeti vagy irodalmi alkotás védelme. Ilyen védett kategóriák lehetnek: táncjáték, némajáték, színmű, zenés színmű, fotóművészeti alkotás, zenemű, filmalkotás, rádió- és televíziójáték, jelmez és a szoftver. A szellemi terméket előállíthatja egy vagy több ember. Több ember esetén közös műről beszélünk.

A szerzői jogok a megalkotás időpontjában életben lépnek, nem kell azokat bejelenteni. A szerzői jogok a szerző egész életében érvényesek, és halálát követően még 70 évig.

A szerző saját művét a © karakter elhelyezésével jelzi. A karaktere előtt a „Copyright feliratot szerepeltetjük, utána pedig a mű létrehozásának évszáma, és vesszővel elválasztva a tulajdonos neve következik.

JOGTÍPUSOK

Licenc

A szoftver terjesztési engedélye, felhasználás feltételeit tartalmazó dokumentum a licenc. A licencben írjuk le, mit tehetnek az általunk írt szoftverrel vagy más alkotással. Milyen feltételek mellett terjeszthetők.

A szerzői jog nem tévesztendő össze a szabadalmi jogokkal. A szabadalmi jogokat ® karakterrel jelöljük és csak akkor érvényesek ha azt a szabványügy hivatalban (Magyarországon: Magyar Szabványügyi Testület) bejelentjük. A szerző jog ezzel szemben akkor is érvényes, ha azt nem jelentjük be.

A szerzői jogi törvény megkülönbözteti a személyhez fűződő és a vagyonhoz fűződő jogot. A különbség a kettő között, hogy a személyhez fűződő jogok nem örökölhetők. Ilyen például a mű, az alkotás védelme.

Személyhez fűződő jogok

- A mű nyilvánosságra hozatala
- A név feltüntetése
- A mű egységének védelme
- A személyhez fűződő jogok gyakorlása

Vagyonhoz fűződő jogok

- A többszörözés joga
- A terjesztés joga
- A mű nyilvánossághoz való közvetítésének joga
- Az átdolgozás joga

Húzd alá az igaz állításokat!

- A szerzői jogokat be kell jelenteni a szabványügyi hivatalban és csak így érvényesek.
- A licenc a szerző adatait tartalmazó hivatalos dokumentum.
- A licenc a szerző saját művére vonatkozó engedély leírását tartalmazza.
- A szerzői jogok a mű megalkotásának időpontjában életbe lépnek.

Színezd zöldre az igaz állításokat!

- A terjesztés joga személyhez fűződő jog.
- A mű nyilvánosságra hozatala személyhez fűződő jog.
- A mű egységének védelme vagyonhoz fűződő jog.
- A többszörözés joga vagyonhoz fűződő jog.

A szoftver-forráskódja, valamint programkódja- és a hozzá tartozó dokumentáció a programozók szellemi alkotása. Mindezen alkotások szerzői jogával tehát a szoftver alkotója rendelkezik.

A szoftver létrejöttének pillanatától szerzői jogvédelem alatt áll. A szerzői jogról lemondani nem lehet, nem eladható, másra át nem ruházható. A szerzői jogvédelmi törvény (1999.évi LXXVI. [76] tv.) alapján a szoftvert a szerzői jogvédelmi ideje alatt csak fizetés ellenében szabad felhasználni.

A szoftveralkotások felhasználására **licencek** vásárlásával szerezhetünk jogot. A licencek megvásárlásával a szoftver kiadója feljogosítja a vevőt a termék használatára, a vevő pedig ezzel (illetve számlával, szerződéssel) igazolja annak származását. Tehát a vevő a licenccel nem a szoftver (másolásra és továbbadásra feljogosító) tulajdonjogát, hanem **csak a használati jogát kapja meg**.

A **demoprogramok** a kereskedelmi változat működését bemutató programok.

A szoftverek korlátozottan használható, ingyenes változatai az úgynevezett **shareware**-ek. Ezek szabadon hozzáférhető, letölthető például az internetről, de a számítástechnikai folyóiratok CD mellékleteként adott lemezeken is többnyire ilyen programokat találunk. A felhasználás korlátozása többnyire időhöz vagy a program valamely lényeges jellemzőjéhez (például a menthető állományok méretéhez) kötött. Az ilyen programokat azzal a céllal teszik közzé, hogy széles körben ismertté váljanak, és a felhasználók vásárlás előtt alaposan kipróbálhassák az eszközt. A vásárlás nem csak fizikailag új termék átvételével történhet: gyakori, hogy a vevő a vételár átutalása után az interneten keresztül kapja meg a teljes változat használatát lehetővé tevő jelszót vagy kiegészítő állományokat.

A **freeware** szoftverek ingyenes szabadon használható és terjeszthető, teljes programok melyeknek általában a forráskódja is szabadon közzétehető. Érdemes figyelmet fordítani rájuk, mert

jó néhány alkotás akad közöttük, mely drága programokat válthat ki mindennapi munkánk során.

Public domain: A szerző lemond jogairól

Azokat a freeware programokat, amelyek futtatása közben megjelennek a szponzorok, támogatók reklámjai, **adware** programnak nevezzük. Ugyancsak freeware programok azok, melyek futtatása közben a program a felhasználó szokásairól üzeneteket küld a gyártónak, a forgalmazónak. Ezek **spyware** programok, a külvilág felé irányuló kapcsolatról a forgalmazó nem ad mindig tájékoztatást a felhasználónak.

Az illegális szoftverhasználat, a szoftver hamisítása, ugyanazon program több gépre telepítése jogosulatlanul, internetről letöltött illegális szoftverek használata **szoftverkalózkodásnak** számít.

A licencszerződés megsértője törvényt sért követ el. Vagyis törvényt sért:

- aki szoftvert, vagy annak dokumentációját, beleértve a programokat, alkalmazásokat, adatokat, kódokat és kézikönyveket szerzői jog tulajdonosának engedélye nélkül lemásolja vagy terjeszti,
- aki szerzői jog által védett szoftvert egyidejűleg két vagy több gépen futtat, hacsak ezt a szoftver licenc szerződése külön nem engedélyezi,
- az a szervezet, amely tudatosan vagy akaratlanul munkatársait arra ösztönzi, kötelezi, vagy számukra megengedi, hogy illegális szoftvermásolatokat készítsenek, használjanak, vagy terjesszenek,
- aki az illegális szoftvermásolást tiltó törvényt megsérti azért, mert valaki erre kéri vagy kényszeríti,
- aki szoftvert kölcsön ad úgy, hogy arról másolatot lehessen készíteni, vagy aki a kölcsönkért szoftvert lemásolja,
- aki olyan eszközöket készít, importál, vagy birtokol, amelyek lehetővé teszik a szoftver védelmét szolgáló

műszaki eszközök eltávolítását, vagy ilyen eszközökkel kereskedik.

A bűncselekmények kiderítése, vizsgálata a hatóság feladata. Ilyen eljárás során nemcsak a licencigazolást, hanem a vásárlást bizonyító számla vagy adásvételi szerződés és a telepítőlemez meglétét is kérhetik.

A BSA

Magyarország Európában az elsők között, 1983-ban helyezte szerzői jogvédelem alá a számítógép programokat. Ennek ellenére hazánkban a számítógépek döntő többségén (kb. 75%-án) jogosulatlanul használják a szoftvereket, azaz nem rendelkeznek felhasználói joggal a gépen lévő programokra. Ez nemzetközi összehasonlításban nézve nagyon magas értéknek számít. Hazánkban 1994-ben alakult meg a BSA magyarországi szervezete.

A BSA a „Business Software Alliance” rövidítése, amely egy nemzetközi szervezet. A legnagyobb szoftverfejlesztőket és forgalmazókat tömöríti magába, és feladatának tartja, hogy az üzleti szoftverek felhasználóit a legális szoftverhasználat irányába terelje. Ezt részben a jog által biztosított eszközökkel, részben felvilágosító tevékenységgel próbálja megvalósítani. A felhasználók sokszor azért követnek el jogsértést, mert a legalapvetőbb jogi kérdésekkel sincsenek tisztában.

Milyen előnyökkel jár a jogtisztá szoftverhasználat?

- felhasználói támogatás a program fejlesztőitől, amely jelentheti a program írásos dokumentációját, a program garanciális javítását, illetve cseréjét, továbbá gyakran még telefonon igénybe vehető forrádrót szolgáltatást is,
- a program továbbfejlesztett változatához kedvezményesen lehet hozzájutni, mert lehetőség van programfrissítésre (upgrade felhasználói jog),

- elkerülhetők a számítógépvírusok okozta kellemetlenségek,
- a program megvételével a felhasználó elismeri a programba fektetett munka értékét, és ráadásul anyagi lehetőséget biztosít a program fejlesztőinek a szoftver továbbfejlesztésére.

Mit tartalmaz általában egy felhasználói szerződés?

- hány gépre lehet telepíteni a programot?
- lehet-e másolatot készíteni a programról (többnyire nem, legfeljebb egy biztonsági másolatot).

Egy licenc általában a szoftver egy gépre történő telepítését engedélyezi. Több gépen való felhasználáshoz a gépek számának megfelelő licenc vagy felhasználói szerződés szükséges. A licencszerződés gyakran engedélyezi egy darab biztonsági másolat készítését arra az esetre, ha az eredeti adathordozó meghibásodna vagy tönkremenne. Minden további másolat jogosulatlan példánynak számít. A legális kereskedelmi szoftverek esetében bevett gyakorlat a szoftverek átruházása adásvételi szerződéssel, valamint a szoftverek bérbeadása.

Milyen következményekkel jár a jogosulatlan szoftverhasználat?

Ha a felhasználó nem jogtisztan szoftvert használ, illetve nem jogtisztan szoftverrel kereskedik, akkor ellene büntetőeljárás indítható.

Milyen felhasználói jogok léteznek?

- Eredeti, illetve frissített (upgrade) felhasználói jog. Frissítésnek nevezzük azt a szoftvervásárlást, amelynek során egy olyan célra szolgáló számítógépprogramot szerzünk be, amilyen célra már rendelkezünk valamilyen szoftverrel.
- Új géphez illetve új fődarabhoz adható **OEM verzió (Original Equipment Manufacturer)**. Többnyire csak

operációs rendszereket lehet OEM verzióban megvenni. Ha most vásárolunk számítógépet, akkor feltétlenül a géppel együtt vegyük meg az operációs rendszert. Ilyenkor ugyanis biztosan OEM verziót számláznak nekünk, mely a szoftver teljes árához képest 40-50%-os megtakarítást is eredményezhet.

- Egy második program példány vásárlásakor alkalmazható licencsomag, az **LP (Licenc Packet)**. Ha már rendelkezünk egy komplett jogtisztá programmal, és ugyanezt a programot egy másik számítógépünkre is szeretnénk telepíteni, akkor célszerű egy LP csomagot vásárolnunk. Ez esetben jelentős árkedvezménnyel csak egy újabb felhasználói jogosítványt kapunk, mely igazolja a program jogtisztá használatát. Az eredeti programot kell telepítenünk a másik gépünkre is.
- A több program vételekor alkalmazható pontozásos rendszer, az **OL (Open Licenc)**, vagy nyílt licenc. A legtöbb nagy szoftver cég, mint pl. a Microsoft, a Corel, a Novell, a Symantec, a Lotus alkalmazza a nyílt licenc (OL rendszert). Ennek lényege, hogy minden szoftver adott pontszámot ér, és egy szoftvercégenként adott pontértékhatar átlépése után jelentős, akár 20-30% mértékű árkedvezményt is kaphat a vevő. Sok esetben nem egy pontszámot, hanem többet állapítanak meg a szoftvercégek, és sávosan növekvő mértékű kedvezményt adnak vásárlóinknak. Nyílt licenc vásárlása esetén is csak egy felhasználói igazolást kapunk, amely pontosan meghatározza, hogy mely termékeket és hány gépre telepíthetjük. Ezért nyílt licenc vásárlása esetén is kell rendelkezünk egy komplett telepíthető program verzióval.

A felhasználói jogok csoportosítása

Amikor egy programot egy számítástechnikai szaküzletben megvásárolunk, akkor általában anonim felhasználói jogosultságot szerzünk. Az így kapott felhasználói jogunkat a programoz mellékelt licencszerződés rögzíti. Az anonim felhasználói jog bizonyos hátrányokkal jár, például a felhasználói

jogosultságot igazoló okirat elvesztése esetén nem lehet igazolni a felhasználás jogszerűségét.

Ha névre szóló licencszerződése van a felhasználónak, akkor az eladónál is regisztrálásra kerül a jogszerű használat. Névre szóló felhasználói jogot azonban csak nagyobb tételű vásárláskor lehet kérni.

A könyvtár egy intézmény, amely szellemi termékek, dokumentumok rendszerezett gyűjteményét tárolja és közreadja.

A dokumentum több formája létezik:

- könyv
- folyóirat
- kézirat
- fotó
- térkép
- kis nyomtatvány
- elektronikus adathordozó

A könyvtár hatása a következő területeken érvényesül:

- szórakozás
- kutatás
- oktatás
- élethosszig tanulás

Hagyományosan a könyvtár könyvek, folyóiratok, papír alapú dokumentumok tárolását és közreadását végzi.

Az ipari forradalom előrehaladásával a tárolt dokumentum formátumok a következőkkel bővültek:

- film
- hanglemez
- magnószalag
- kazetta
- digitális adathordozó

A könyvtár feladatai közé tartozik az ismeretek összegyűjtése, számbavétele, rendszerezése, feldolgozása, tárolása és visszakeresése.

Húzd alá az igaz állításokat!

- A könyvtár hatása a kutatásban területén is érvényesül.
- A könyvtár hatása a szórakozás területén nem jelentős.
- Az ipari forradalom előrehaladásával a kazetta is a könyvtárak dokumentum formátuma lett.
- A digitális adathordozók nem tartoznak a könyvtárak dokumentum formátumai közé

SZÁMBAVÉTEL

A számbavétel eszköze a bibliográfia készítés.

A bibliográfiák csoportosítása:

- általános
- szakmai

A bibliográfia dokumentum típusa alapján lehet:

- könyv
- sajtó
- térkép
- zenemű
- repertórium (cikk)
- filmográfia

A bibliográfia osztályozható gyűjtőkör szerint is:

- regionális
- egyetemes
- teljes
- válogatott
- nemzeti (földrajzi szempont szerint)
- kurrens
- retrospektív (időszempont)

A feltárás mélysége szerint:

- regisztratív
- annotált
- referáló

Az elrendezés módja szerint lehet:

- tárgyi
- betűrendi
- kronológikus
- topográfiai

GYŰJTÉS

A gyűjtés tulajdonképpen a dokumentumok fizikai beszerzése. A gyűjtést mindig egy gyűjtőköri szabályzat alapján végezzük, amely az adott gyűjtőhellyel együtt működve, azzal összehangolva van meghatározva.

Gyűjtőköri szabályzat leírja:

- Mit gyűjtünk?
- Miként gyűjtjük?
- Milyen formai szempontokat kell figyelembe venni.
- Milyen tartalmi szempontokat kell figyelembe venni.
- Egyéb megkötések

MEGŐRZÉS

A dokumentumok fizikai jellemzői más és más lehet. Például másként kell kezelni egy hanglemezt egy digitális adathordozót és egy könyvet. Egyes adathordozók megőrzése összetett, egyeseké pedig elég speciális lehet. Az elektronikus dokumentumoknál például az adathordozóhoz tartozó megjelenítő eszköz esetleg már nem létezik, az újabbak pedig nem kompatibilisek a régi adathordozóval.

KÖNYVTÁRAK CSOPORTOSÍTÁSA

A törvény nem határozza meg ki az aki alapíthat könyvtárat, és ki nem.

A könyvtárak csoportosíthatók a fenntartók szerint:

- állami
- önkormányzati
- egyházi
- más

Minősítés szerint lehet:

- nemzeti (A nemzeti könyvtárak általában az összes könyvtár adatait igyekeznek nyilvántartani.)
- Tudományos (Céljuk a tudományos területek kielégítése)
- nyilvános ('97. CXL tv. Előírja mindenki számára használható könyvtárak fenntartását)
- szakkönyvtár
- közkönyvtár

Az első könyvtárak iskolákban jelentek meg. Ma már minden iskolának van valamilyen saját könyvtára. A felsőoktatásban a könyvtárak az oktató és tudományos munkát támogatják. Az iskolai oktatásban a segíti a tanulók tankönyvhöz, tananyaghoz jutását, amely szükséges a tanulói munkához. A diákok itt tanulják a könyvtárak használatát is. Amely iskola nem képes saját könyvtárat fenntartani, annak könyvtára általában egy közművelődési könyvtár.

Húzd alá az igaz állításokat!

- A gyűjtés a dokumentum elemzését jelenti.
- A gyűjtés a dokumentum fizikai beszerzését jelenti.
- A gyűjtés a dokumentum rendezését jelenti ábécé rendben.
- A gyűjtés a dokumentumok adathordozóinak átvizsgálását jelenti.

Színezd zöldre az igaz állításokat!

- A gyűjtőköri szabályzat nem írja le miként gyűjtünk.
- A számbavétel eszköze a bibliográfia készítés.
- A bibliográfia a dokumentum típusa alapján lehet: könyv, sajtó, térkép, zenemű
- A tartalmi szempontok nem szerepelnek a gyűjtőköri szabályzatban.

A KÖNYVTÁRI SZOLGÁLTATÁSRÓL

A könyvtár biztosítja a következő lehetőségeket:

- helyben használat
- kölcsönzés
- másolás
- információszolgáltatás

A könyvtári tájékoztatást csoportosíthatjuk funkciójuk szerint:

- visszatekintő (retrospektív)
- újdonságértesítő
- kurrens

A tájékoztatás lehet orientációs szerint:

- dokumentum orientált
- tudomány orientált

- felhasználó orientált
- feladat orientált

Tartalom szerint beszélhetünk: szakirodalmi és faktorgrafikus tájékoztatásról

FELTÁRÁS, ELEMZÉS

A könyvtári elemző munka lehet formai és tartalmi.

Formai feltárás a bibliográfia elkészítését jelenti. A bibliográfiakészítésnél a formai jegyek feljegyzéséből és rendszerezéséből áll. Ezek a formai jegyek a következők lehetnek:

- szerző neve
- dokumentum címe
- alcímek
- stb.

Tartalmi feltárás esetén a dokumentum tartalma és témája kerül elemzés alá.